

شعری پراگہ "کہیں نہ دکھ سنجاتے" دا تنقیدی جائزہ

Critical review of a poetry book kaheen na dukh sunjaty

¹Dr. Maryam Sarfraz

²Dr. Saima Batool

³Dr. Zaib un Nisa

¹Assistant Professor, Department of Punjabi, Lahore College for Women University, Lahore

²Assistant Professor, Department of Punjabi, Lahore College for Women University, Lahore

³Lecturer Punjabi, Allama Iqbal Open University, Islamabad

maryamch93@gmail.com, dr.Saima.batool1@gmail.com, zaib.iqbal@aiou.edu.pk

Abstract

This poetry collection by Zahid Bheel encompasses many important themes. Since a poet is a sensitive individual, he observes his surroundings with great attention to detail, and whatever flaws or wrongs he witnesses, he presents them before the people in the form of poetry. Zahid Bheel, who belongs to a family that considers serving locality a virtue, has therefore taken it upon himself to serve the people through literature. In this collection, he has contributed to Punjabi literature by writing ghazals and poems on a variety of themes such as the blessings of truth, criticism of deceitful and dishonest leaders, the law of the jungle, the honor of women, the voice of the poor, becoming a firefly to spread light for others, suppressing the ego, love for the land of Punjab and tribute to its heroes, the shaping of character, moral values, the transience of the world, staying hopeful, the insensitivity of loved ones, selfishness, the suffering of humanity, and the status of a mother. This article critically examines Zahid Bheel's poetry collection and brings forth all the themes contained within it.

Article Details:

Received on 12 Aug 2025

Accepted on 06 Sept 2025

Published on 07 Sept 2025

Corresponding Authors*:

”کہیں نہ دکھ سنا تے“

کہیں نہ دکھ سنا تے زاہد اقبال بھیل ہوراں دا پنجابی شعری پراگہا اے۔ زاہد اقبال ہوراں دا پریوار مڈھ قدیمی ننکانہ صاحب دی دھرتی تے وسن والیاں وچوں نیں ونڈ ویلے دوجیاں مذہباں دیاں جیاں نوں بچاون والیاں وچ ایس پریوار دا ناں گنیا جاندا اے زاہد اقبال بھیل 15 جولائی 1978ء نوں محمد علی بھیل دے گھریں جمے تے اوہناں دے جمن مگروں ای ڈیرہ بھیل دی بنیاد رکھی گئی۔ زاہد ہوراں اپنے گھر پریوار دا ناں کڈھی رکھیا اوہناں نوں پڑھن لکھن تے اپنے خاندان دی پریم پرا مطابق دوجیاں دی سیوا کرن دی ریحہ چوکھی سی اوہناں 2013ء وچ انٹر نیٹ تے اک ویب سائٹ بنائی تے ایس ویب سائٹ دے بناون دا کارن اسلامی تعلیم دے نال نال اپنی قومی تے مادری زبان دے ودھا تے پہلا لئی جتن سی۔ ایہدے نال نال ایس ویب سائٹ راہیں ای ادبی حوالے نال اُچیاں جٹیاں نوں پوری دنیا سامنے لیاونا وی سی۔ بھیل جی ہوراں نوں لکھن پڑھن تے کتاباں اکٹھیاں کرن دی ریحہ بالپن تے ای سی بس اوسے ریحہ نوں پورا کرن لئی اوہناں 1992ء وچ بھیل لائبریری دا مڈھ بدھا ایس لائبریری وچ گھٹو گھٹ چوداں ہزار کتاباں پٹیاں نیں۔ ایہناں کتاباں وچ قرآن پاک دیاں تفسیراں حدیث، تاریخ ادب، انسائیکلو پیڈیا تے ہور وی بہت کجھ نوکلا اے۔ زاہد بھیل ہوراں دے شوق تے اپنی دھرتی تے زبان تے وسیب نال جڑت دا گوڑ ایتھوں لایا جا سکدا اے کہ اوہناں دی لائبریری وچ کجھ پیتل دے پرانے قیمتی بھانڈے تصویراں نقشے تے ڈاک ٹکٹاں وی موجود نیں۔ ”کہیں نہ دکھ سنا تے“ اک اجیہا سرنواں اے جیہڑا اج دے رُجھ تے ویلے دی گھاٹ والے دور وچ ڈھیر صادق آوندا اے۔ اج دے بھج نس تے آپو دھاپی دے دور وچ کسے کول ویلا ای نہیں کہ اوہ دوجے دا حال وی پچھ سکے کسے دے درد تے پیڑ نوں محسوس کرنا تاں بڑی دور دی گل اے۔ ایس ہی تکلیف تے اکلاپے نوں اکہیوی صدی دے سارے شاعران ای اپنے اپنے ڈھنگ نال بیان کرن دا چارہ کیتا اے سب ہی احساس مروت تے پیڑاں نوں محسوس کرن والیاں دے کال دا رونا روندے نیں۔ زاہد بھیل ہوراں اپنے ایس غزل پراگے وچ پنجابی شعری ریت نوں آگے تھور دیاں سب توں موہرے رب تعالیٰ دے حضور حمدان پیش کیتیاں نیں تے فیر رب سوہنے دے محبوب محمد مصطفیٰ ﷺ دی خدمت وچ عقیدت دے پھل نچھاور کیتے نیں۔ نعت نبی پاک ﷺ دی مدح سرائی لئی آکھی جاندی اے نعت بارے حمید اللہ شاہ ہاشمی لکھدے نیں:

”اجیہی نظم جیہدے وچ آنحضرت ﷺ دی تعریف کیتی

گئی ہووے ہر اک پنجابی دے مسلمان شاعر نے نعتاں لکھیاں

نیں۔“ (1)

ایس توں بعد اوہناں جیہڑیاں غزلاں ایس پراگے وچ شامل کیتیاں نیں اوہ اوہناں دے غزل پراگے دے سرنواں ”کہیں نہ دکھ سنا تے“ دی منہ بولدیاں تصویراں نیں شاعرکیوں جے عام بندے نالوں ودھ حساس ہوندا اے۔ ایس لئی اوہ اپنے آل دوالے جو محسوسدا اے اوس نوں اپنی قلم نال بیان کر کے اپنے اندر دی ہواڑ کڈھدا اے زاہد بھیل ہوراں وی اوس دکھ نوں بیان کردیاں مسلمان تے مسلمان دے ظلم ول انج اشارہ کیتا اے۔

ہ کون بچاون دے لئی تینوں آوے گا

زاہد تیرے اپنے ای جد مارن گے (2)

”اندر ہوررے سچ تے باہر کھلو کے نچ“ ایہہ اکھان ایس گل دی دلیل اے پئی سچ ہمیش نتر جاندا اے تے جھوٹ دے پیر نہیں ہوندے جھوٹے بندے نوں اوہدا جھوٹ ذلیل تے خوار کردا اے ایہہ ای وجہ اے کہ جھوٹ نوں ساریاں برائیاں دی جڑ آکھیا گیا اے اک جھوٹ چھڈ دئیے تے سارے غلط کم چھٹ جاندے نیں۔ شاعر لوگ صرف شاعری ای نہیں کردے خاص طور تے اجکل دے شاعر چوکھے حقیقت

پسند نہیں اور لوکائی دی تربیت وی کردے نیں انج وی جیہڑا ادب سیدھ نہ دیوے اوہ ادب اکھوان دے قابل نہیں ہوندا ایس حوالے نال سچ دی اہمیت تے چائن پاوندیاں زاہد بھیل ہوریں لکھدے نیں ۔

سچ نوں آنچ کدے وی آوندی نہیں ویکھی

زاہد جھوٹ ایمان دا دشمن ہوندا اے (3)

دُکھ انسان دے ازلی ساتھی نیں کوئی بندہ وی ہمیشہ سُکھی نہیں رہندا ایہہ سُکھ ڈھلے پرچھانویں وانگ ہوندے نیں دھمی ہور تے شام نوں ہور ہر جی جیہڑا دنیا تے آیا اے اوس نوں اپنے حصے دے دُکھاں دی چکی پیہنی پیندی اے ۔ بابا نانک ہوراں وی آکھیا سی کہ ایہہ دنیا دُکھاں دا گھر اے ۔ بابا فرید جی وی فرماندے نیں کہ میں سمجھیا سی دُکھ صرف مینو اے ۔

فریدا میں جانی دُکھ مجھ کو دُکھ سبھائے جگ

اچے چڑھ کے ویکھیا تان گھر گھر ایہا اگ (4)

مطلب ہر بندہ ای دُکھی اے جدوں انسان اپنی ذات توں باہر نکل کے خود غرضی دی چادر اُتار کے آل دوالے تکدا اے تان اوس نوں پتہ لگدا اے کہ ایتھے کوئی وی سُکھی نہیں اسیں کسے اگے بک روئیے تان اگلا چھج روند اے زاہد بھیل لکھدے نیں ۔

جیہڑی اکھ وی ویکھی ایتھے

اوسے اکھ وچ لکے اتھرو (5)

ماں دا انسان دی حیاتی وچ بڑا نویکلا کردار ہوندا اے بال اپنی ماں دی پرچھائی ہوندا اے ماں بچے لئی موہرلی درس گاہ ہوندی اے ایس لئی ماں جو کردی اے بچہ اوس توں اثر لیندار ہندا اے ماں دی تربیت جنگی ہووے تے اوہ دسوی رہندی اے کسے وی قوم دے سنورن تے بنن وچ ماں دا کردار بوبتا ہوندا اے تے جیکر کوئی ماڑا کم کردا اے تے اوس ویلے آکھیا جاندا اے کہ چور نوں نہ مارو چور دی ماں نوں مارو ۔ رشتہ ویکھن آون والے وی کڑی توں بوبتا کڑی دی ماں دا ویہار ویکھدے نیں کیوں کہ کل نوں کڑی نے اپنی ماں وانگ ای بننا اے ایس لئی ای زاہد بھیل ہوراں وی ماواں نوں ایہہ سنیہا دتا اے لکھدے نیں ۔

مانواں نوں میں ایہہ گل آکھاں

نسل سنوارو مانواں بن کے (6)

زاہد بھیل ہوریں آل دوالے کھلری بے حسی تے خود غرضی نوں ویکھ کُپدے نیں تے تابنگھدے نیں کہ کدیں تان ایہہ ہنیرے مکن گے کدیں تان اوہ اپنے گلشن وچ بہاراں ویکھن گے ۔ شاعر دا کم بہاویں نا اُمید ہونا نہیں ہوندا پر فیر وی کدیں کدیں اوہ اپنے حالات توں اپنا تنگ پئے جاندا اے پئی اُچی آواز ایہہ آکھن تے مجبور ہو جاندا اے کہ کدوں پیار تے وفا اپنا منہ وکھاون گے جیویں زاہد ہوریں لکھدے نیں :

بن تے پیار وفادا چہرہ بھلیا اے

مطلب غرضان لالئے ڈیرے ویکھاں (7)

ایہہ دنیا عارضی اے فانی تے بے ثبات اے ایس نے اک دن مٹ جانا اے مک جانا اے سارے انسان ایس گل توں چنگی طرح جانوں نیں پئی جیہڑا ایس دنیا تے آیا اے اوس نے اک دن واپس وی مڑنا اے ایہہ دنیا امتحان گاہ اے ایتھے ویلا انج ای لنگھا جانا ٹھیک نہیں نا سمجھی اے سارے صوفی شاعران وی ایس گل تے ای زور دتا اے پئی ایس ویلے توں فائدہ چکدیاں بویاں اجیہے کم ایس زندگی وچ کر جائیے کہ اگلے جہانیں جا کے سانوں پچھوتا نہ ہووے پئی اسیں اپنا ویلا برباد کیتا۔

کیوں جے دنیا آخرت دی کھیتی اے ایتھے جو کجھ اسیں بیجیا اے اوہی اگے جا کے کٹنا اے
زاہد بھیل ہوریں وی صوفی تے کلاسیکل شاعراں وانگ بندے نوں اپنی اصل حقیقت یاد کرواندیاں
آکھدے نیں ۔

ہے پتر ساوے اک دن زاہد جھڑ جانے

سوچ ایہہ ویلے کھٹے کنج حیاتی دے۔ (8)

’کر بھلا ہو بھلا‘ اسیں جس طرح دوجیاں نال کراں گے اوہ پلٹ کے ساڈے ول آوے گا جیکر اسیں
دوجیاں نال خیر خواہی کراں گے اوہناں دی مدد کراں گے پیار ونڈاں گے بھلائی کراں گے تے ساڈے
نال وی بدلے وچ انج ای ہووے گا انج وی رب نوں راضی کرن لئی رب دیاں بندیاں نوں راضی کرنا
ضرور ی اے شاعر لوک وی اللہ دے خاص جی ہوندے نیں اوہ ایویں ای شعر نہیں لکھ چھڈ دے سگوں
اوہناں تے شعراں دی آمد ہوندی اے ۔ جیہڑی گل اوہناں کولوں رب سوہنا کروانا چاہندا اے اوہی اوہ
شعراں دی شکل وچ لکھدے نیں زاہد بھیل ہوریں وی کوئی اللہ دے جی لگدے نیں جدوں اوہ دوجیاں نوں
ستان توں روکدے نیں تے دوجیاں نال چنگیائی کرن دی مت دیندیاں لکھدے نیں :

ہے ہر اک نال بھلائی کرنی چاہیدی اے زاہد

کدے نہیں چاہیدا کسے نوں ستاناں (9)

ایہہ دنیا کمائی دی جگہ اے ایتھے جنان عملاں دا مال اکٹھا کر لاں گے اونان ای فائدہ اے تے
جیکر محنت نہ کیتی کمائی نہ کیتی تے اگے جا کے پچھتانا پئے گا ایس لئی دوجیاں نال بھلائی والا
معاملہ کرنا چاہی دا اے در گزر کرن تے معاف کرن نال صرف رب ای راضی نہیں ہوندا سگوں سانوں
آپ نوں وی سکون تے چین ملدا اے ایس حوالے نال ای زاہد بھیل ہوراں دی ہاں وچ ہاں رلاوندیاں جان
کاشمیری لکھدے نیں۔

ہے غم لوکاں دے جھولی پا کے خوشیاں نوں ورتاندے جاؤ

ایہہ دنیا اک نیکی خانہ اپنا حصہ پاندے جاؤ“ (10)

قدراں دی گھاٹ جس دور وچ وی ہوئی اللہ دے بندیاں ایہدے لئی آواز چکی تے سماجی قدراں دا دیوا بال
کے حیاتی دے راہ چاننے کیتے۔ ایہناں قدراں دی لوڑ ہر دور تے ہر سماج نوں ہوندی اے سگوں ایہناں
قدراں توں وانجھاسماج اگے نہیں ودھ سکدا کھوکھلا تے معزور ہو جاندا اے اخلاقی حوالے نال
ڈگے ڈھٹھے ایس سماج وچ ”قدراں دی گھاٹ دے حوالے نال عصمت اللہ شاہ لکھدے نیں :

”اخلاقی طور پر زوال پذیر آج کے اس معاشرے میں اخلاقی قدریں

ٹوٹ پھوٹ کا شکار ہیں نفسا نفسی، خود غرضی، بے حسی، کم ظرفی، تنگ نظری جیسی دوسری بہت

سی سماجی برائیاں فروغ پا رہی ہیں۔“ (11)

پنجابی شاعراں تے لکھاریاں وی ایہہ ریت نبھاوے دا جتن کیتا اے تے ایہناں اخلاقی قدراں دی گھاٹ تے
ایہناں نوں اپناون بارے گل کرکے سماج نوں سدھارن لئی اپنا حق ادا کیتا اے ۔ایہہ قدراں کسے وی قوم
دی وڈیائی تے نیک بختی دی علامت ہوندیاں نیں ۔ قوماں اوہدوں تائیں ای جیوندیاں رہندیاں نیں جدوں
تائیں اوہ ایہناں قدراں نوں اپنائی رکھدیاں نیں ۔ آج دا دور وی ایہناں قدراں توں سکھنا ہویا دسدا اے تاں
ای تے زاہد بھیل ہوراں ایہناں دے زوال تے ڈکھ دا اظہار کیتا اے اوہناں ہر اوس موضوع تے غزل
لکھی اے جیہدی آج ے دور وچ اوہناں گھاٹ محسوس کیتی اے بھیل جی ایہناں اخلاقی قدراں توں
دوری نوں اپنے سماج دا زوال ای تصور کردے نیں جیویں لکھدے نیں :

ہے ”ساڈے ول ہو گیا اے رُخ تتیاں ہواواں دا

پتا نہیں کد تکنا سایہ چھاواں دا

اکھاں پہاڑ پہاڑ لوکی دھیاں بھیناں ول تكدے نیں

اکھاں وچوں گھٹ گیا نور شرم حیاواں دا (12)“

زاہد ہوراں دی شاعری پڑھیاں حوصلہ ودھدا اے ہمت آوندی اے پڑھن والے اندر مثبت سوچ پروان چڑھدی اے۔ ایہہ بڑی وڈی گل اے پئی بندہ مطمئن ہو جاوے تے اپنی ہر گل ہر کم اپنے رب تے سٹے اج کل بندے ایس وجہوں ای پریشان نیں کیوں کہ اوہ اپنی تھور اپنے پیدا کرن والے ہتھیں نہیں دیندے تے سب کجھ ہوندیاں وی فیر اطمینان دی دولت توں محروم رہندے نیں جیہڑے جی رب تے توکل رکھدے نیں اوہ سکون وچ رہندے نیں اپنی ہر گل ہر فیصلہ رب تے چھڈ کے اوہدی رضا وچ راضی رہن دا گُر سکھ جاندے نیں اوہ فیر میری میری دے رولے وچوں نکل کے صرف تے صرف رب سوہنے نوں راضی رکھن دا دھیان کردے نیں ایس ہی گل دا درس دیندیاں زاہد بھیل ہوریں لگدے نیں۔

ۛ فکر کیہڑی رہی جدوں رب تے سٹ چھڈی

سوہنے دی رضا آگے سر نوائی و تداں واں

ریہار بنارولا تیری میری دا زاہد

میں تاں رب دی رضا کمائی و تداں واں۔“ (13)

عاجزی نرمی تے نیویں ہو کے رہنا رب تعالیٰ نوں چو کھا پسند اے اوہ غرور تے وڈیائی کرن والے نوں چنگا نہیں جان دا ابلیس نے تکبر کیتا تے دھتکاریا گیا وڈیائی تے مان صرف اللہ سوہنے نوں سوہنا لگدا اے اوہ ای تکبر کر سکدا اے جیہڑا ہر شے تے قادر اے مٹی دے بنے انسان دا تکبر کرنا وڈیائی رکھنی بھیڑی اے غرور دا سر ہمیشہ نیواں ہوندا اے تے عاجز بندہ ای کجھ نہ کجھ کھٹدا اے شاہ حسین ہوراں وی آکھیا سی کہ ”مرنا تاں ماناں کیہا“ جدوں انسان دی اپنی کوئی اوقات نہیں اوہ اک کٹھ پتلی اے تے فیر اوہ مان کس گل دا کرے تے جیہڑے اپنی اصلیت نوں وسار کے تکبر کر بہندے نیں اوہ ہمیشہ ابلیس وانگ گھاٹے دا سودا کردے نیں۔ زاہد بھیل ہوراں دی شاعری دے سارے سرنوویں ای ودھیا نیں اوہ کدیوں نیکی تے بھلائی دا درس دیندے نیں تے کدیوں اخلاقی قدراں دا پرچار کدیوں بھائی چارے تے احساس مروت لئی پریر دے نیں تے کدیوں وفا پیار تے احساس دی گھاٹ دا رونا روندے کرلاوندے نیں انج ای کدیوں لالچ نوں چھڈ وٹ کھاون دا درس دیندے وکھالی نیں۔ لالچ دے نقصان بارے دس پاوندیاں بھیل جی لکھدے نیں :

”پلکارے وچ رشتے توڑ دیندا اے لالچ

ونڈاں پون لگ پٹیاں ساڈیاں جاواں وچ“ (14)

سارے پنجابی کلاسیکی شاعراں وی رل مل کے رہن رکھی سکی تے گزارا کرن تے ونڈن کے کھاون دی مت دتی اے۔ بابا بلھے شاہ اپنے آپ نوں ماڑا تے بے وقعتا آکھدے نیں تے ونڈ کے کھاون دا درس دیندے نیں جیویں۔

بلھے نالوں چلہا چنگا جس پر ان پکائی دا

رل فقیراں محفل کیتی بھورا بھورا کھائی دا (15)

زاہد بھیل ہوراں دے ایس شعری پراگے جیہدے وچ غزلاں توں اڈ نظماں وی شامل نیں ودھیا پھلاں دے اوس گلدستے وانگ اے جیہدا اک اک پھل سوہنا نرویا تے واشنا کھلارن والا اے اوہناں ہر اوس نقطے تے غزل یا نظم لکھی اے جیہڑا ہر اوس بندے دے دل دی آواز اے جیہڑا اج دے ایس آہو دھاپی دے دو ر وچ آل دوالے لوکاں دے ہوندیاں وی احساس تے مروت دے اکلاپے داشکار اے۔ شاعر ہمیشہ تاریخ رقم کردے نیں تے کسے وی شاعر دی شاعری پڑھیاں اوس دور تے اوس دور دیاں ریتاں روایتاں، حالات تے وادھیاں گھاٹیاں بارے دس ملدی اے۔ زاہد بھیل ہوراں وی ”لہو تے لاشاں“ دے سرنوویں

بیٹھ نکی نظم لکھ کے غزہ وچ اسرائیل دے ہون والے ظلم تے آواز چکی اے تے مسلمانان دی غیرت
نوں للکریا اے جیویں لکھدے نیں :

ہے ”لہو تے لاشاں ہن
وچ غزہ دے
کیوں مسلم دی
غیرت مر گئی
دولت دے نشیاں وچ
سارے

لمی تان کے سٹے نیں۔“ (16)

زاہد ہوراں دی شاعری پڑھیاں انج لگدا اے جیویں اوہناں ہر ہر سرناویں تے لکھیا اے اوہناں اکو ای گل
مڑ مڑ نہیں کیتی سگوں رنگ برنگے سرناویں تے ایتھوں تائیں کہ اوہ اپنی پنجاب دی دھرتی دے
سورمیاں نوں وی نہیں وسار سکے تے اوہناں تے وی تے نظم لکھ کے اوہناں پنجاب دے انکھی پتراں
نوں خراج تحیسن پیش کردیاں لکھدے نیں :

ہے ”ماں دھرتی دے انکھی پتر
جیہناں اپنیاں وار کے جاناں
ماں دھرتی دی راکھی کیتی
اج وی کھل نظام ملنگی
ایس دھرتی دا مان نیں سارے

ایس دھرتی دے راکھے سب۔“ (17)

ایہہ زاہد بھیل ہوراں دی اپنی زبان اپنے خطے اپنے وسیب تے رہتل نالے سبھیا چار نال جڑت دا ثبوت
اے پئی اوہ ایس دھرتی دی راکھی کردیاں جاناں قربان کرن والیاں نوں اپنی شاعری راہیں جیوندا رکھن
دا پر بندھ کردے نیں ایہہ ای کارن اے پئی چنگے کم کرن والا ہمیش جیوندا اے تاریخ دیاں پنیناں تے وی
نالے لوکاں دے دلاں وچ وی تاریخ دے ورقے پھولیاں پتہ لگدا اے پئی پنجاب ہمیشہ توں ای دھاڑویاں
دے حملیاں ہتھوں برباد ہوندا رہیا اے پنجاب انکھیاں تے سورمیاں دی دھرتی اے ایس لئی پنجابیاں
ایتھے حملہ کرن والیاں دے ناسی دھو دتی رکھیا تے آون والیاں دی غلامی کرن توں انکاری ہوئے
جیکر اسیں ویکھئیے تاں ایسے ہتھیرے ناں تاریخ وچ موجود نیں جنہاں بغاوت کیتی نابھ اکھوائے پر
لوکائی لئی بیرو بنے ایس حوالے ڈاکٹر افتخار احمد سلہری لکھدے نیں -

”سکندر نے جدوں ہندوستان اتے ہلہ بولیا تے اوہنوں وی پنجابیاں ای ڈکيا تے اوہ نس کے واپس
ٹر گیا مغل بادشاہ اکبر اعظم نال وی متھا پنجاب دے بیرو دلا بھٹی نے ای لایا سی 1857 دی جنگ
آزادی وچ پنجاب دے جیالیاں رائے احمد خاں کھل، مراد فتیانہ، سارنگ تے اوہناں دے سنگیاں حصہ لیا
تے انگریز نوں وخت پائی رکھیا“ (18)

انج زاہد ہوراں وی اپنی شاعری وچ چنگے کم کرن اپنی میں نوں مار کے لالچ نہ کر کے ہمیشہ لئی امر
ہوون دا درس دتا اے اوہ صبر شکر کرن جگنو بن کے دوجیاں لئی چاننا کرن لئی آکھدے نیں - غریباں دا
ساتھ دیون، عشق دی حقیقت، رشتے داراں دی لا تعلقی، دھوکے جھوٹ فریب تے مکاری نوں چھٹن
، حوا دی دھمی دی آواز بن دے نیں اوہ قول فعل وچ ایکا نہ رکھن والے لیڈراں تے تنقید کردے نیں
جذبیاں تے احساساں دی موت دا رونا روندے نیں کاوڑ تے قابو رکھن تے صبر شکر کرن لئی پریردے
نیں حیاتی دیاں حقیقتاں سمجھاوندیاں اوکھے ویلے کوئی ساتھ نہیں دیندا بارے دس کے بندے نوں تکرپیاں

کردے نہیں بازاری سوچ، نفرت نا امیدی نوں چھڈ کے رب تے توکل رکھن دا درس دیندے نیں۔ ایتوں تائیں کہ زاہد بھیل ہوراں دا ایہہ شعری مجموعہ وڈملے گناں نال بھریا اک بیش قیمت خزانہ اے۔ جیہڑا پڑھن والے نوں علمی ادبی سماجی تے تاریخی پکھوں بہت کجھ سکھاوندا اے۔

حوالہ جات:

- 1- حمید اللہ شاہ ہاشمی، پنجابی ادب دی مختصر تاریخ، لاہور: تاج بک ڈپو، 1992، ص 54
- 2- زاہد اقبال بھیل، کہیں نہ دکھ سنجاتے، ننکانہ صاحب: بھیل انٹر نیشنل ادبی سنگت، 2025، ص 46
- 3- اوہی، ص 47
- 4- بابا فرید، بول فریدی، لاہور: تاج بک ڈپو، 1990، ص 54
- 5- زاہد اقبال بھیل کہیں نہ دکھ سنجاتے، ص 48
- 6- اوہی، ص 50
- 7- اوہی، ص 62
- 8- اوہی، ص 63
- 9- اوہی، ص 67
- 10- جان کاشمیری، شالا خیر، لاہور: بابا فرید بک فاؤنڈیشن، 2019، ص 121
- 11- عصمت اللہ شاہ، مترجم، پریم نگر، لاہور: فکشن ہاؤس، 2016، ص 8
- 12- زاہد اقبال بھیل، کہیں نہ دکھ سنجاتے، ص 69
- 13- اوہی، ص 71
- 14- اوہی، ص 75
- 15- انعام الحق جاوید، ڈاکٹر، امجد علی بھٹی، کلام بلھے شاہ، (مع اردو ترجمہ) لاہور: عزیز پبلشرز، 2004، ص 139
- 16- اوہی، ص 105
- 17- اوہی، ص 118
- 18- افتخار احمد سلہری، ڈاکٹر، لوک ادب راہیں پنجاب دے ہیرو، لاہور: بلاول جاوید پرنٹنگ پریس، 2022، ص 8s